

עלון לב המועדים

גליון ה-137 הלכות והליכות "פסח שחל בשבת"

יש הנוהגים: להתחיל ב"מזמור לדוד הבו לה'" ואומרים "אנא בכח" חרוז ראשון שלכה דודי, וחרוז אחרון "בואי בשלום" (מט"א תרכה מא, תרי"ט ז), והטעם: על פי דברי ספר בית דוד (או"ח רסד הובא בשע"ת ער ב) שכתב שהטעם לנוהגים שלא לומר "לכה דודי" מפני שהוי ביוש ליו"ט שאומרים פני שבת, אף שלא חששו לכך מהטעם ששבת אין צריך קידוש ב"ד דממילא באה לכן צריך לקבלו, מה שאין כן יו"ט שאנו מביאים אותו לכך אין צריך לצאת לקבלו, מכל מקום אין לומר כל פיוט לכה דודי שאין זה כבוד ליו"ט לומר הרבה פעמים פני שבת נקבלה לכן אומרים חרוז ראשון ואחרון כדי לומר בואי בלה שהוא העיקר (ליקוטי מהרי"ח סדר קבלת שבת).

יש הנוהגים: לומר כל סדר קבלת שבת (וכך נוהגים בני ספרד) והטעם שלא חוששים לכיוש יו"ט: לפי שהחג נתקבל ונתקדש על דינו בקידוש החודש, ולכן אין צריך לצאת לקראתו ולקבלו בזמן הקבוע, אבל השבת שאינה מתקדשת על יד בית דין, כי אם קבועה היא ועומדת מששת ימי בראשית עלינו לצאת לקראתה ולקבלה וסוברים שגם לומר הרבה פעמים "פני שבת" לא הוי בוש ליו"ט (שע"ת ער ב, שו"ת בית דוד או"ח סימן רסד, ברכי יוסף תפז ו, ליקוטי מהרי"ח סדר קבלת שבת).

במה מדליקין (שבת פרק ב)

"אין אומרים פרק "במה מדליקין" (טושו"ע ער ב).

הטעם: לפי שביו"ט שחל בערב שבת אין אומרים פרק זה משום שנאמר בו "עשרתם" ואין מעשרים ביו"ט, ומשום לא פלוג לא אומרים גם ביו"ט שחל בשבת (רמ"א ער ב, משנ"ב שם ס"ק יב).

טעם אחר: כיון שביו"ט אין טרודים בשום דבר כי אם בבישול והדלקה, ודבר זה עושים מבעוד יום לכן אין צריך להזהירם כמו בשאר ערבי שבתות (פרישה ער ב).

יש הנוהגים: לאומרו (עין כה"ח ער יב בשם כנה"ג בהגב"י אות א).

כגוונא

"כגוונא": יש הנוהגים: לומר לפני מעריב פרק מתוך ספר הזוהר פרק זה דן בערכה ובקדושתה של השבת ופותח במלה: "כגוונא".

הדלקת נרות שבת – יו"ט

יו"ט שחל בשבת תדליק האשה את הנרות בזמן הדלקה נרות כבכל שבת (ולא כיש הנוהגים ביו"ט להדליק אחר שחוזרים מבית כנסת), ותדליק ורק לאחר מכן תברך, ומברכת "להדליק נר של שבת ושל יו"ט" (רסג ה, משנ"ב שם ס"ק כד, שו"ע תקיד יא משנ"ב שם ס"ק מה).

מנחה "הודו .. יאמרו גאולי ה'" (תהילים קז)

הנוהגים לומר מזמור "הודו" בערב שבת לפני מנחה, כשלייל פסח חל בשבת אין אומרים מזמור זה (סידור הרב, עיין מטה אפרים תרכה לו). **יש הנוהגים:** לאומרו (עיין פסקי תשובה תפז תפלת יו"ט ג).

יו"ט שחל בשבת - קבלת שבת

מנהג רוב הקהילות שאין אומרים פזמון "לכו נרננה" (פמ"ג תפח א"א א, ערה"ש ער ג), ולכה דודי ופרק "במה מדליקים" (שו"ע ער ב), ואומרים רק "מזמור שיר ליום השבת" ו"ה' מלך" וקדיש יתום (שע"צ תפח א, ערה"ש ער ג מט"א תרכה מא).

הטעם שאין אומרים "לכה דודי": לפי שאומרים בו "פני שבת נקבלה", והוי כמבייש את יו"ט שדווקא פני שבת נקבלה ולא יו"ט (שע"ת ער בשם שלמי חגינה בשם בית דוד לר' יוסף דוד משאלוינקי ח"א רסד).

טעם אחר: לא רצו לשנות מיו"ט שחל להיות בערב שבת שאין אומרים "לכו נרננה" כך גם יו"ט שחל בשבת א"א (לבוש ער מנהגים כא).

יש הנוהגים: לומר "לכה דודי" ומדלגים חרוז "התנערי מעפר", (קיצור השל"ה עניני יו"ט, סידור יעב"ץ שכך נהג אביו החכם צבי), והטעם: כדי שלא לפגום בשמחת החג בהזכרת שפלותן של ירושלים וכנסת ישראל.

יש הנוהגים: לומר רק שני חרוזים הראשונים של "לכה דודי" (שמור וזכור ולקראת שבת) ושני חרוזים אחרונים (ימין ושמאל ובואי בשלום) (אלף המגן על מט"א תרכה נו, ליקוטי מהרי"ח ליל א' דפסח).

הטעם: משום שיו"ט הוא זמן של שמחה, ואין לעורר בו אבלות על איחור הגאולה שזהו תוכן הפזמונים האמצעים "קומי צאיי", "התעוררי", בשונה משני הפזמונים הראשונים והאחרונים שתוכנם הוא לקבל את השבת ולכן נהגו לאומרו (אלף המגן תרכה נו).

יש אומרים: שאין לאומרו (סידור ר"י עמדין עמוד שנג, מט"א תרכה מא), הטעם: לפי שנאמר בו "כד עייל שבתא איהי אתיחדא... וכל שולטנין רוגזין" ויש באמירה זו קצת זלוזל בקדושת יו"ט שהרי גם בלי השבת היה הרוגז חולף מפני החג (אלף למטה תרכה סז).

יש הנוהגים: לומר כגוונא אף בפסח שחל בשבת (שו"ע הגרש"י הוספות עמוד תפז ע"ב, סידור התיניא, בית אהרון מנהגי קארלין).

ניגון התפילה

בפסח שחל בשבת מתפללים בניגון של יו"ט (ולא של שבת).

פסוק "ושמרו"

הנוהגים לומר בכל שבת בין גאולה – ברכת "השכיבנו" לתפילה פסוק (שמות לא טז) "ושמרו" אומרים פסוק זה אף בפסח שחל בשבת (טושו"ע רסז ג, משנ"ב שם ס"ק ט), ולאחר מכן אומרים פסוק של מועדות (ויקרא כג מד) "וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל" (משנ"ב רסז ס"ק ט), והטעם שמקדימים פסוק "ושמרו": לפי שהוא תדיר יותר שנאמר בכל שבת.

תפילת שמו"ע

הזכרת שבת: בברכת "ותתן לנו" .. מזכירים "את יום השבת הזה" (משנ"ב תפז ס"ק ו) ומסיימים "באהבה מקרא קודש" (ביצה יז, א, טושו"ע תפז א, לבוש תפז א).

ובברכת "והשיאנו" מזכירים שבת וחזתמים "מקדש השבת ישראל והזמנים" (משנ"ב תפז ס"ק ח בשם המהרש"ל ביצה יז, א) ויש מוסיפים ו' החיבור ומסיימים "מקדש השבת וישראל והזמנין" וכן המנהג (שו"ע תפז א, משנ"ב שם ב' חלק יוסף שכך המנהג).

מערכת

יש מקומות שבהם אומרים "מערכת" שהם פיוטים שאומרים בתוך ברכת קריאת שמע כשחל יו"ט בשבת: אין אומרים אותם מחשש שמא יטה לפי שאין העולם רגילים בהם (שו"ע ערה ב רמ"א ב) בשונה שמתפילה שלא חוששים שמא יטנ לפי שהיא שגורה בפיו (באר היטב רעה ה).

"ויכלו השמים"

אומרים ויכלו בקול רם (משנ"ב תפז ס"ק ט), והטעם: לפי שעיקר התקנה לומר "ויכלו" בכל שבת מפני יו"ט שחל בשבת שאין אומרים ויכלו בתפילת שמו"ע (שו"ע הרב תפז ג, שו"ע רסח ז).

מקדימים אמירת "ויכלו" לאמירת הלל, הטעם: לפי שתדיר ["ויכלו"] ושאינו תדיר [הלל] תדיר קודם" (שע"ת תפז פ, משנ"ב שם ס"ק מג).

ברכת "מעין שבע"

אין אומרים ברכת "מעין שבע" בחזרת הש"ץ (שו"ע תפז א).

הטעם: לפי שברכת "מעין שבע" נתקנה מפני המזיקים בדרכים, ופסח אין לחשוש למזיקים לפי שהוא ליל שימורים (משנ"ב שם ס"ק ט).

טעם אחר: לפי שהטעם שאומרים ברכת מעין שבע בליל שבת משום המאחרים, ביאור לפי שבימיהם בתי כנסיות היו רחוקים ממקום ישוב, וכשהציבור היה מסיים התפילה, היו נשארים המאחרים לבדם בבית הכנסת ובאים לידי סכנת מזיקים ולכן תקנו לומר ברכת מעין שבע, כדי שבזמן שהש"ץ יאמרה, יסיימו המאחרים תפילתם ויצאו עם הציבור (כמבואר באו"ח רסח) אבל בליל פסח שחל בשבת לא יבואו לידי סכנה לפי שליל שימורים הוא (טור תפז א ברכי יוסף תרמב).

טעם אחר: כיון שבלייל פסח בתפילת מעריב אומרים "הלל" מימלא מתארך התפילה מספיק בשביל המאחרים (אלפסי זוטא להרמ"ע מפאנו פ"ב דף כד, א).

טעם אחר: לשיטת הירושלמי (ברכות פרק ה הלכה א) שתקנו לומר ברכת "מעין שבע" כדי להוציא ידי חובת קידוש מי שאין לו יין לקידוש, ולפי שבפסח אפילו עני שבישראל אין פוחתים לו מארבע כוסות (פסחים צט, ב) לכן אין צריך לומר מעין שבע בליל פסח שחל בשבת (צפנת פענח הלכות תפילה פרק ט הלכה יא).

טעם אחר: כיון שבערב פסח אחר הצות אסור לעבוד בשדה, וגם הכל ממהרים להקדים הסדר בשביל התינוקות שלא ישנו, לכן אין לחשוש למאחרים (סדר הערוך פרק כהי ג).

יש הנוהגים: על פי הקבלה לומר ברכת מעין שבע וחזתמים "מקדש השבת" בלבד (וכן נהוג בקהילות בני ספרד) (כה"ח רסח כב בשם הרש"ש בספרו נהר שלום דף כה, ב).

והטעם: לפי שבגמרא (שבת כד, א) לא מצינו שיש לחלק בין יו"ט של פסח ליו"ט אחר ומשום הטעם שהוא ליל שימורים אין לבטל דין המוזכר בגמרא (נהר שלום דף כה, ב).

טעם אחר: למרות שבזמן הזה נתבטל הטעם שבגללה תיקנו לומר מעין שבע, לפי שבתי כנסיות שלנו נמצאים במקום ישוב ואין לחשוש למזיקים, מכל מקום אומרים ברכת מעין שבע, מחשש שמא יחזור הדבר לקלקול, כך גם בליל פסח יש לחשוש שמא יגרום החטא ויבואו לידי סכנה (שו"ת ישכיל עבדי ח"ו דף רצז).

"ברכו" בסוף התפילה

הנוהגים לומר ברכו אחר התפילה אומרים אף בליל פסח שחל בשבת, והטעם: לפי שברכו זה נתקן בשביל המאחרים לבוא לבית

הכנסת ולא שמעו ברכו (כמבואר בב"י קלג) כדי שישמעו "ברכו" אחר התפילה טעם זה שייך גם בלילה הזה (ליקוטי מהרי"ח ליל א' דפסח).

מזמור "בצאת ישראל ממצרים" (תהילים קיז)

הנוהגים לומר בכל שבת "מזמור לדוד ה' רועי" (תהילים כג) לפני "עלינו" אומרים מזמור "בצאת ישראל" גם כשחל בשבת.

יש הנוהגים: להקדים "מזמור לדוד ה' רועי" (תהילים כג) שנאמר בכל שבת, והטעם: כדי לכבד את השבת ואת החג כשם שנוהגים בתפילת העמידה (מנהגי ארץ ישראל להר"י גלים פרק כב אות נד).

זמירות שבת

יש אומרים: שבפסח שחל בליל שבת אין לשיר "שלום עליכם" לפני הקידוש (אלף המגן על מט"א תקפג א), והטעם: לפי שמצווה למהר ולקדש כמבואר בשו"ע (תעב א) "מצווה למהר ולהתחיל הסדר כדי שלא ישנו התינוקות" (שו"ת רב פועלים ח"א בקונטרס סוד ישרים סימן יג).

טעם אחר: לפי שעל לילה זה נאמר (בהגדה של פסח) "ויוציאנו ה' ממצרים לא ע"י מלאך ולא ע"י שרף" ולכן אין מזכירים את המלאכים בלילה הזה (מנהגי ישראל תורה ח"ב עמוד רפג).

יש שנהגו: לשיר זמירות שבת (לוח א"י, מט"א תקפג א לענין ר"ה שחל בשבת, כה"ח שם אות ג) וכך נהג הגריש"א (הגדה של פסח להגריש"א עמוד 71), והטעם: משום שאין זה דרך ארץ לעשות כן למלאכים שמלווים אותנו, שבכל השנה אנו צריכים למלאכים אנו מזמינים אותם לבוא אלינו, וכעת שאין אנו צריכים אותם נניחם בחוץ לפני הפתח (הגדה אשוב בשם הגה"ק מבעלזא ז"ע שאמר בשם זקינו מהר"ש ז"ע).

"רבון כל העולמים" "אשת חיל" "אתקינו סעודתא"

יש הנוהגים: לומר "רבון כל העולמים" "אשת חיל" "אתקנו סעודתא" כבכל שבת (סידור יעב"ץ, והגדה פרוסומי ניסא רקח עמוד לד).

יש הנוהגים: לקצר באמירת "ריבון כל העולמים" ולומר רק "עד מלך תמים דרכו", הטעם: לפי שאין לומר דברי תחינות ובקשות ביו"ט (שאילת יעב"ץ ח"ב סימן קכה טעם זה שייך בכל שבת).

טעם אחר: לפי שאומרים "וזכינו לקבל שבתות.. כי הדלקתי נרותי והצעתי מיטתי והחלפתי שמלותי לכבוד יום השבת" שכן בגדי יו"ט צריכים להיות נאים יותר משל שבת (עיין שו"ע תקכט א) ויש בזה משום בושה ליו"ט (ליקוטי מהרי"ח ח"ג עמוד מז).

יש נוהגים: שאין מזמרים אותו ביו"ט שחל בשבת (ספר תולדות קול אריה אות צח ס"ק קבר, כה"ח תקפג אות ג), והטעם: כדי למהר לערוך הסדר (שו"ת רב פועלים ח"א בקונטרס סוד ישרים סימן יג).

אשת חיל

יש הנוהגים: לאומרו אף ביו"ט שחל בשבת (כה"ח תקפג אות ג).

ויש שלא נוהגים לאומרו, והטעם: כדי למהר ולערוך הסדר (שו"ת רב פועלים ח"א בקונטרס סוד ישרים סימן יג).

אתקינו סעודתא

יש הנוהגים לאומרו (כה"ח תקפג ג, שו"ת רב פועלים שם).

ויש הנוהגים: לאומרו עד "אתיין לסעודתא בהדיה" (הגדה של פסח נצח שבמלכות דף כב). **ויש שאין נוהגים לאומרו כלל** (ויגד משה).

זמירות שבת בשולחן ערוך

יש אומרים: שאם יש לו זמן בריווח יזמר זמירות שבת בשולחן ערוך והוא על פי דברי המשנ"ב (רפ"ט ס"ק ה) שהביא מהרוקח (סימן נד) אחר שאכלו כל צרכן יש מזמרים זמירות ושבת לקב"ה.

ברכת הילדים

יש אומרים: שראוי לברך את הילדים כככל ליל שבת (סידור יעב"ץ בהוספות מכ"ק) בספר הלכות חג בחג (פרק כה הערה ט) הביא מפרקי דר"א (פרק לב) שיעקב אבינו נתברך מיצחק בליל פסח.

י"ב מצות

יש אומרים: שהנוהגים בכל שבת על פי האר"י לברך על י"ב חלות ינהגו כן גם בפסח שחל בשבת ויניחו בקערה י"ב מצות (סידור הרש"ש, שו"ת רב פועלים ח"א בקונטרס סוד ישרים סימן יג).

יש אומרים: שאין לשנות בין פסח שחל בשבת לפסח שחל ביום חול ולא יניחו אלא ג' וכדי שלא לשנות מכוונות האר"י יברכו בסעודת שחרית ובסעודה שלישית על י"ב מצות (נמוקי או"ח בהוספות לסימן תעג, עיין ויגד משה יג, שו"ת מנחת יצחק ח"ה סימן מז).

קידוש

"ויכלו" מתחילים הקידוש "ויכלו השמים" ככל שבת, והטעם: כי להוציא את בני הבית שלא היו בבית הכנסת ולא משעו ויכלו אחר התפילה (שו"ע תעג א).

הזכרת שבת בקידוש: ואומר אשר בחר בנו וכולל שבת ביחד והותם מקדש השבת ישראל והזמנים ואע"פ שאין הותמים בשנים אמרינן בגמרא חו"ץ מזו (שבלי הלקט סדר הפסח ריח).

קידוש בזמן מאדים

יש הנוהגים: ככל ליל שבת שלא לקדש בשעה הראשונה של הלילה והטעם: לפי שאז שולט מזל מאדים (מג"א רעא א).

כליל פסח שחל בשבת אין לחוש מלקדש בתחילת הלילה,

והטעם: לפי שאין לאחר הקידוש בשביל התינוקות שלא ישנו, ועוד שבליל פסח אין לחשוש מפני המזיקים, לפי שלילה הוזה הוא ליל שימורים (עיין ויגד משה סימן טו אות ב).

קידוש בעמידה או בישיבה

יש אומרים: שאף הנוהגים לעמוד בקידוש בכל שבת (כמו שמבואר ברמ"א רע"א י) בפסח לא יעמדו ויאמרו בישיבה, והטעם: על פי דברי החק יעקב (רע"א ה) שמשום דרך חריות יש לקדש [ולהבדיל] בישיבה (א"ר רע"א ה, ליקוטי מהרי"ח ח"ג מנהגי ליל א דפסח).

"הרחמן הוא ינחילנו" – "הרחמן .. יום שכולו טוב"
ליל פסח שחל בשבת אומרים תחילה הרחמן הוא ינחילנו של שבת ואחר כך הרחמן הוא ינחילנו יום שכולו טוב וכו' של פסח, והטעם: משום ששבת תדיר, ותדיר ואינו תדיר תדיר קודם (ליקוטי מהרי"ח).

בישול שרויה לשבת אסרו חג פסח

כשחל שביעי של פסח בערב שבת ושבת היא אינה פסח יש לדון האם מותר לבשל בשביעי של פסח על ידי עירוב תבשילין גם דברים שנוהגים בהם חומרא ואין נוהגים לאוכלם בפסח (עיין ת"ס תשובה או"ח ס' ע"ג, עיין דו"ח רע"א ביצה מערכה ז ותשובה סימן ח).

קטניות

יש אומרים: שמעיקר הדין מותר לבשל קטניות מבוררים היטב מחמץ קודם הפסח לצורך שבת (שערי חכמה סימן סג בשם הגריש"א, לוח א"י, עיין משנ"ב שח ס"ק קט), **יש שהוסיפו** בתנאי שמצויים באותו מקום אנשים הנוהגים בהן היתר בפסח (הגרש"א הליכות שלמה פרק י אות טז).

יש אומרים: שטוב ליתן לבן ספרד שהוא יבשל בשביעי של פסח ויאכלו כולם לאכול מזה בשבת ולא יבשל בן אשכנז בשביעי של פסח (ש"ס).

יש אומרים: שבא"י יש לבני אשכנז להימנע מלבשל קטניות בשביעי של פסח וכוונתו להשתמש בהם בשבת אסרו חג (תשובת רב פעלים ח"ג סימן ל, קובץ מבית לוי ז עמוד לח טו, שו"ת מנח"י ח"ז לז).

הטעם: כיון שמנהג לאסור אכילתן הוא מדינא על פי הראשונים לא אמרינן הואיל, אף שיש אנשים שאוכלים זאת (דעת תורה ס' זה א).

טעם אחר: כיון שלנוהגים איסור, אסור הדבר מדינא ולא מחמת חומרא בעלמא ואם כן חל על מאכלים האלו איסור מוקצה (עיין חו"א מט ס"ק טז).

טעם אחר: לפי שיש לחשוש שמא יבואו לאכול מהם אגב העיסוק בהם (שו"ת הליכות קמנות ח"א סימן קיא).

טעם אחר: משום חשש מראית עין שהרואים יחשבו שעובר על איסור קטניות (עיין כה"ח תנג טוב מה שהביא משו"ת רב פעלים ח"ב סימן ל).

קטניות שנמכרו לגוי

קטניות שנמכרו לגוי אין להוציא את הקטניות בשביעי של פסח מרשות הגוי ולהשתמש בהם.

ובמקום שמתנים עם הנכרי שיוכל להוציא חפצים שונים באמצע פסח וכן נוהגים בתי הדין להתנות מותר להוציא (שערי שלמה סג).

שרויה

יש אומרים: שגם אלו המקפידים שלא לאכול שרויה בשבעת ימי הפסח מותרים להכין מאכלי שרויה [קניידלעך] בשביעי של פסח לצורך אחרון של פסח שחל בשבת, **הטעם:** משום שאי אכילת שרויה אין בזה איסור גמור ואינו אלא חומרא, ואף שלמבשל אינו ראוי לאכילה בו ביום מכל מקום מותר הואיל וראוי לאורחים אם יבואו אליו וכן ראוי לקטנים ולחולים (שו"ת הליכות קמנות ח"א קיא, שערי שלמה סימן סג).

יש אומרים: שיש להחמיר, והטעם: כיון שאין התבשילים ראוי להם, ואם יבואו להם אורחים ביו"ט שביעי של פסח הם לא יתנו להם מצה שרויה (שו"ת נשמת חיים סימן נב).

הכנת מצה מכונה

יש אומרים: שהמחמיר במצת מכונה משם חומרא כפי מנהג אבותיו, משום חששות שונים, ואין זה כאיסור אצלו ואין בזה חשש מוקצה יכול בשביעי של פסח לבשל אותם עבור שבת שאחר הפסח. אבל אם הסיבה שאינו אוכל משום שחושש לאיסור ממש לכאורה הוי כמוקצה ואין יכול לבשל עבור שבת (שערי שלמה פרק סג).

חמץ ממש

יש אומרים: שבשבת זו מותר לאכול חמץ ממש כגון לקנות בשוק ביום השבת פת מהגוי או שהגוי נותן לו מתנה (עיין אור שמח הליכות יו"ט פ' ד, באי מועד אסופת הליכות מספרי צו"א, ימי הפסח פרק ז' ה, אורחות שבת יט שע"ז).

יש אומרים: שיש להחמיר ואין לאכול חמץ ממש שנקנה מהגוי, והטעם: משום מיגו דאתקצאי בבין השמשות אתקצאי לכולי יומא ואע"פ שאינו אלא מוקצה מחמת יום שעבר מכל מקום באיסור תורה יש לאסור גם בזה (שו"ת רע"א, שו"ת מהר"ש ענגיל חלק ד ריש סימן צב, וכן כתב בלוח א"י).

טעם אחר: לפי שכלי הפסח עדיין בשימוש ואין אפשרות מעשית להטמין את כלי הפסח ולהוציא במקומם את כלי החמץ (הרב נתן צבי פרידמן במאמרו על שביעי של פסח שחל ביום שישי הובא בספר עזרת שביעי של פסח).

טעם אחר: במכירת חמץ לגוי כל מצרכי החמץ הם ברשות ואין אפשרות להשתמש בהם בלי ידיעתו ואם יוכנס בשטר המכירה סעיף המתיר להשתמש בצרכי החמץ בשבת זו קיים חשש שהכוונה להשתמש בחמץ זה בשבת שאחר החג הוי בגדר רוצה בקיומו שהוא אסור בחמץ (עיין שו"ע תמח ותנג).